

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Dobra
Szkoła**

Szkoła podstawowa
Geografia

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

Szkoła podstawowa
Geografia

Spis treści

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej	5
Podstawa programowa przedmiotu geografia	11
Cele kształcenia – wymagania ogólne.....	11
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	12
Warunki i sposób realizacji.....	20
Komentarz do podstawy programowej przedmiotu geografia <i>Elżbieta Szkurłat, Adam Hibszer, Iwona Piotrowska, Tomasz Rachwał</i>	24
Ogólne założenia zmian i oczekiwane efekty kształcenia geograficznego	24
Porównanie dotychczasowej i nowej podstawy programowej oraz uzasadnienie zmian.....	26
Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli.....	35

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

Kształcenie w szkole podstawowej stanowi fundament wykształcenia. Zadaniem szkoły jest łagodne wprowadzenie dziecka w świat wiedzy, przygotowanie do wykonywania obowiązków ucznia oraz wdrażanie do samorozwoju. Szkoła zapewnia bezpieczne warunki oraz przyjazną atmosferę do nauki, uwzględniając indywidualne możliwości i potrzeby edukacyjne ucznia. Najważniejszym celem kształcenia w szkole podstawowej jest dbałość o integralny rozwój biologiczny, poznawczy, emocjonalny, społeczny i moralny ucznia.

Kształcenie w szkole podstawowej trwa osiem lat i jest podzielone na dwa etapy edukacyjne:

- 1) I etap edukacyjny obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej – edukacja wczesnoszkolna;
- 2) II etap edukacyjny obejmujący klasy IV–VIII szkoły podstawowej.

Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu:

- 1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- 4) rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
- 5) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- 6) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- 7) rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- 8) wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- 9) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- 10) wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 11) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
- 12) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- 13) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej to:

- 1) sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych;
- 2) sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego;

- 3) poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
- 6) praca w zespole i społeczna aktywność;
- 7) aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa na każdym przedmiocie kształtuje kompetencje językowe uczniów oraz dba o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim w sposób poprawny i zrozumiały.

Ważnym zadaniem szkoły jest kształcenie w zakresie porozumiewania się w językach obcych nowożytnych. W klasach I–VI szkoły podstawowej uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego, natomiast w klasach VII i VIII – dwóch języków obcych nowożytnych. Od klasy VII uczniowie mogą także realizować nauczanie dwujęzyczne, jeżeli szkoła zorganizuje taką formę kształcenia.

Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz działania sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem literackim. W procesie kształcenia i wychowania wskazuje rolę biblioteki (szkolnej, publicznej, naukowej i in.) oraz zachęca do podejmowania indywidualnych prób twórczych.

Wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym.

Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia.

Dzieci, które dużo czytają, mają bogaty zasób słownictwa, z łatwością nazywają swoje uczucia i wchodzą w relacje z rówieśnikami, rzadziej sprawiają kłopoty wychowawcze, mając lepiej rozwiniętą wyobraźnię umożliwiającą obiektywne spojrzenie na zachowania własne i innych, w konsekwencji lepiej radzą sobie z obowiązkami szkolnymi, a także funkcjonowaniem w społeczności szkolnej.

Ważne jest, aby zainteresować ucznia czytaniem na poziomie szkoły podstawowej. Uczeń powinien mieć zapewniony kontakt z książką, np. przez udział w zajęciach, na których czytane są na głos przez nauczycieli fragmenty lektur, lub udział w zajęciach prowadzonych w bibliotece szkolnej. W ten sposób rozwijane są kompetencje czytelnicze, które ukształtują nawyk czytania książek również w dorosłym życiu.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Szkoła ma również przygotowywać ich do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Ważną rolę w kształceniu i wychowaniu uczniów w szkole podstawowej odgrywa edukacja zdrowotna. Zadaniem szkoły jest kształtowanie postaw prozdrowotnych uczniów, w tym wdrożenie ich do zachowań higienicznych, bezpiecznych dla zdrowia własnego i innych osób, a ponadto ugruntowanie wiedzy z zakresu prawidłowego odżywiania się, korzyści płynących z aktywności fizycznej, a także stosowania profilaktyki.

Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie dzieci i młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do wyboru kierunku kształcenia i zawodu. Szkoła prowadzi zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych takich jak komunikacja i współpraca w grupie,

w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu wspomnianych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Metoda projektu zakłada znaczną samodzielność i odpowiedzialność uczestników, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości. Metoda projektu wdraża uczniów do planowania oraz organizowania pracy, a także dokonywania samooceny. Projekty swoim zakresem mogą obejmować jeden lub więcej przedmiotów. Pozwalają na współdziałanie szkoły ze środowiskiem lokalnym oraz na zaangażowanie rodziców uczniów.

Projekty mogą być wykonywane indywidualnie lub zespołowo. Uczniowie podczas pracy nad projektami powinni mieć zapewnioną pomoc nauczyciela – opiekuna. Nauczyciele korzystający z metody projektu mogą indywidualizować techniki pracy, różnicując wymagania.

Wyboru treści podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, które będą realizowane metodą projektu, może dokonywać nauczyciel samodzielnie lub w porozumieniu z uczniami.

Projekt, w zależności od potrzeb, może być realizowany np. przez tydzień, miesiąc, semestr lub być działaniem całorocznym. W organizacji pracy szkoły można uwzględnić również takie rozwiązanie, które zakłada, że w określonym czasie w szkole nie są prowadzone zajęcia z podziałem na poszczególne lekcje, lecz są one realizowane metodą projektu.

Przy realizacji projektu wskazane jest wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole podstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji¹.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

¹ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2016 r. poz. 64, z późn. zm.).

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W szkole podstawowej na I etapie edukacyjnym, obejmującym klasy I–III – edukacja wczesnoszkolna, edukacja realizowana jest w formie kształcenia zintegrowanego. Na II etapie edukacyjnym, obejmującym klasy IV–VIII, realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) drugi język obcy nowożytny;
- 4) muzyka;
- 5) plastyka;
- 6) historia;
- 7) wiedza o społeczeństwie;
- 8) przyroda;
- 9) geografia;
- 10) biologia;
- 11) chemia;
- 12) fizyka;
- 13) matematyka;
- 14) informatyka;
- 15) technika;
- 16) wychowanie fizyczne;
- 17) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 18) wychowanie do życia w rodzinie²;
- 19) etyka;
- 20) język mniejszości narodowej lub etnicznej³;
- 21) język regionalny – język kaszubski³.

² Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. poz. 78, z późn. zm.).

³ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.).

Geografia

Wartość edukacyjna geografii jako przedmiotu szkolnego wynika z integrowania wiedzy ucznia o środowisku przyrodniczym z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną. Takie holistyczne i zarazem relacyjne ujęcie sprzyja wszechstronnemu rozwojowi ucznia. Pomaga mu stworzyć całościowy obraz świata i kraju ojczystego, łączyć refleksję nad pięknem i harmonią świata przyrody z racjonalnością naukowego poznania, rozwijać umiejętności rozumienia funkcjonowania środowiska geograficznego i oceny działalności w nim człowieka, kształtować pozytywny obraz Polski i więzi zarówno z małą, jak i dużą ojczyzną.

Geografia szkolna powinna umożliwiać uczniom rozumienie współczesnego świata, w tym dostrzeganie powiązań regionalnych i globalnych, wyjaśnianie dynamicznych przemian gospodarczych i społecznych oraz rozumienie ich przyczyn i skutków. Ma ona także prowadzić do zdobywania i pogłębiania przez ucznia wiedzy użytecznej w połączeniu z kształtowaniem umiejętności przydatnych w życiu codziennym. Geografia, w tym szczególnie zajęcia prowadzone w terenie, powinny przyczyniać się do zrozumienia sensu i warunków realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, m.in. poprzez poznawanie przykładów racjonalnego gospodarowania, oceny zamieszkiwanego środowiska, poczucie odpowiedzialności za tworzenie ładu i piękna w miejscach swego życia. Integralną część kształcenia geograficznego stanowi geograficzna edukacja regionalna. Zdobywanie wiedzy geograficznej o „małej ojczyźnie” i własnym regionie oraz sprowadzenie geograficznego poznania do „tu i teraz”, nadaje edukacji konkretny wymiar, który można łatwo przełożyć na działania praktyczne w codziennym życiu ucznia. Ma to szczególne znaczenie w dobie upodmiotowienia społeczności lokalnych, a wraz z tym kształtowania się emocjonalnych więzi ucznia ze swoim miejscem. Treści geograficzne stwarzają doskonałą okazję do prowadzenia edukacji patriotycznej. Istotne jest w niej odniesienie do różnych skal przestrzennych (dom, miejscowość, region, kraj) i czasowych (przeszłość, teraźniejszość, przyszłość). Ważne zadanie geografii szkolnej kształtującej postawy patriotyczne i poczucie dumy z bycia Polakiem powinno być realizowane za pomocą działań dydaktycznych służących zdobyciu rzetelnej wiedzy na temat dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz jej miejsca w Europie i świecie. Ugruntowana świadomość własnej wartości i korzeni oraz tożsamość terytorialna, kształtowana w procesie poznawania geografii własnego regionu oraz kraju ojczystego, stanowi we współczesnym świecie fundament rozumienia innych narodów i kultur bez obawy o utratę własnej tożsamości.

Podstawa programowa przedmiotu geografia

II etap edukacyjny: klasy IV–VIII

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Wiedza geograficzna.
  1. Opanowanie podstawowego słownictwa geograficznego w celu opisywania oraz wyjaśniania występujących w środowisku geograficznym zjawisk i zachodzących w nim procesów.
  2. Poznanie wybranych krajobrazów Polski i świata, ich głównych cech i składników.
  3. Poznanie głównych cech środowiska geograficznego Polski, własnego regionu oraz najbliższego otoczenia – „małej ojczyzny”, a także wybranych krajów i regionów Europy oraz świata.
  4. Poznanie zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji oraz dostrzeganie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody.
  5. Rozumienie zróżnicowania przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego świata.
  6. Identyfikowanie współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz związków i zależności w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej i globalnej.
  7. Określanie prawidłowości w zakresie przestrzennego zróżnicowania warunków środowiska przyrodniczego oraz życia i różnych form działalności człowieka.
  8. Integrowanie wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną.

- II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce.
  1. Prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie pozyskanych danych i formułowanie wniosków na ich podstawie.
  2. Korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, diagramów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.
  3. Interpretowanie map różnej treści.
  4. Określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego, formułowanie twierdzenia o prawidłowościach, dokonywanie uogólnień.
  5. Ocenianie zjawisk i procesów społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata.
  6. Stawianie pytań, formułowanie hipotez oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego.
  7. Podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych.
  8. Rozwijanie umiejętności percepcji przestrzeni i wyobraźni przestrzennej.

9. Podejmowanie konstruktywnej współpracy i rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi.
10. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym.

III. Kształtowanie postaw.

1. Rozpoznawanie swoich predyspozycji i talentów oraz rozwijanie pasji i zainteresowań geograficznych.
2. Łączenie racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody oraz dziedzictwem kulturowym ludzkości.
3. Przyjmowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozumienie potrzeby racjonalnego w nim gospodarowania.
4. Rozwijanie w sobie poczucia tożsamości oraz wykazywanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej.
5. Kształtowanie poczucia dumy z piękna ojczystej przyrody i dorobku narodu (różnych obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu i Polski, krajobrazów Polski, walorów przyrodniczych, kulturowych, turystycznych oraz sukcesów polskich przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej).
6. Kształtowanie pozytywnych – emocjonalnych i duchowych – więzi z najbliższym otoczeniem, krajem ojczystym, a także z całą planetą Ziemią.
7. Rozwijanie zdolności percepcji najbliższego otoczenia i miejsca rozumianego jako „oswojona” najbliższa przestrzeń, której nadaje pozytywne znaczenia.
8. Rozwijanie postawy współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszłego rozwoju społeczno-kulturowego i gospodarczego „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski.
9. Przełamywanie stereotypów i kształtowanie postawy szacunku, zrozumienia, akceptacji i poszanowania innych kultur przy jednoczesnym zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego narodu i własnej tożsamości.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Mapa Polski: mapa ogólnogeograficzna, krajobrazowa, turystyczna (drukowana i cyfrowa), skala mapy, znaki na mapie, treść mapy. Uczeń:
  - 1) stosuje legendę mapy do odczytywania informacji oraz skalę mapy do obliczania odległości między wybranymi obiektami;
  - 2) rozpoznaje na mapie składniki krajobrazu Polski;
  - 3) czyta treść mapy Polski;
  - 4) czyta treść mapy lub planu najbliższego otoczenia szkoły, odnosząc je do elementów środowiska geograficznego obserwowanych w terenie.
- II. Krajobrazy Polski: wysokogórski (Tatry), wyżynny (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska), nizinny (Nizina Mazowiecka), pojezierny (Pojezierze Mazurskie), nadmorski (Pobrzeże Słowińskie), wielkomiejski (Warszawa), miejsko-przemysłowy (Wyżyna Śląska), rolniczy (Wyżyna Lubelska). Uczeń:
  - 1) wskazuje na mapie położenie krain geograficznych Polski;
  - 2) przedstawia główne cechy krajobrazów Polski oraz wykazuje ich zróżnicowanie;

- 3) rozpoznaje krajobrazy Polski w opisach oraz na filmach i ilustracjach;
  - 4) przedstawia podstawowe zależności między składnikami poznawanych krajobrazów;
  - 5) opisuje zajęcia, tradycje rodzinne i zwyczaje mieszkańców wybranych krain geograficznych Polski;
  - 6) opisuje najważniejsze obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz wskazuje je na mapie;
  - 7) przedstawia pozytywne i negatywne zmiany w krajobrazach powstałe w wyniku działalności człowieka;
  - 8) dokonuje oceny krajobrazu najbliższego otoczenia szkoły pod względem jego piękna oraz ładności i estetyki zagospodarowania podczas zajęć realizowanych w terenie oraz proponuje zmiany w jego zagospodarowaniu;
  - 9) przyjmuje postawę szacunku wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego Polski.
- III. Łądy i oceany na Ziemi: rozmieszczenie lądów i oceanów, pierwsze wyprawy geograficzne. Uczeń:
- 1) wskazuje na globusie i mapie świata: bieguny, równik, południk zerowy i 180°, półkule, zwrotniki i koła podbiegunowe;
  - 2) wymienia nazwy kontynentów i oceanów oraz wskazuje ich położenie na globusie i mapie świata oraz określa ich położenie względem równika i południka zerowego;
  - 3) wskazuje na mapie wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi i akweny morskie na trasach pierwszych wypraw geograficznych.
- IV. Krajobrazy świata: wilgotnego lasu równikowego i lasu strefy umiarkowanej, sawanny i stepu, pustyni gorącej i lodowej, tajgi i tundry, śródziemnomorski, wysokogórski Himalajów; strefowość a piętrowość klimatyczno-roślinna na świecie. Uczeń:
- 1) wskazuje na mapie położenie poznawanych typów krajobrazów;
  - 2) odczytuje wartość i opisuje przebieg temperatury powietrza oraz rozkład opadów atmosferycznych na podstawie klimatogramów i map klimatycznych;
  - 3) przedstawia główne cechy i porównuje poznawane krajobrazy świata oraz rozpoznaje je w opisach, na filmach i ilustracjach;
  - 4) rozpoznaje rośliny i zwierzęta typowe dla poznawanych krajobrazów;
  - 5) prezentuje niektóre przykłady budownictwa, sposobów gospodarowania, głównych zajęć mieszkańców poznawanych obszarów;
  - 6) identyfikuje współzależności między składnikami poznawanych krajobrazów i warunkami życia człowieka;
  - 7) ustala zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi i głównymi cechami krajobrazów.
- V. Ruchy Ziemi: Ziemia w Układzie Słonecznym; ruch obrotowy i obiegowy; następstwa ruchów Ziemi. Uczeń:
- 1) dokonuje pomiaru wysokości Słońca w trakcie zajęć w terenie oraz porównuje wyniki uzyskane w różnych porach dnia i roku;

- 2) demonstruje przy użyciu modeli (np. globusa lub tellurium) ruch obrotowy Ziemi, określa jego kierunek, czas trwania, miejsca wschodu i zachodu Słońca oraz południa słonecznego;
- 3) wyjaśnia związek między ruchem obrotowym a widomą wędrówką i górowaniem Słońca, istnieniem dnia i nocy, dobowym rytmem życia człowieka i przyrody, występowaniem stref czasowych;
- 4) demonstruje przy użyciu modeli (np. tellurium lub globusów) ruch obiegowy Ziemi;
- 5) przedstawia zmiany w oświetleniu Ziemi w pierwszych dniach astronomicznych pór roku;
- 6) wykazuje związek między ruchem obiegowym Ziemi a strefami jej oświetlenia oraz strefowym zróżnicowaniem klimatu i krajobrazów na Ziemi.

VI. Współrzędne geograficzne: szerokość i długość geograficzna; położenie matematyczno-geograficzne punktów i obszarów; rozciągłość południkowa i równoleżnikowa. Uczeń:

- 1) odczytuje szerokość i długość geograficzną wybranych punktów na globusie i na mapie;
- 2) na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje położenie punktów i obszarów na mapach w różnych skalach;
- 3) wyznacza w terenie współrzędne dowolnych punktów (za pomocą mapy lub GPS).

VII. Geografia Europy: położenie i granice kontynentu; podział polityczny Europy; główne cechy środowiska przyrodniczego Europy; zjawiska występujące na granicach płyt litosfery; zróżnicowanie ludności oraz starzenie się społeczeństw; największe europejskie metropolie; zróżnicowanie źródeł energii w krajach europejskich; rolnictwo, przemysł i usługi w wybranych krajach europejskich; turystyka w Europie Południowej. Uczeń:

- 1) charakteryzuje położenie, przebieg granic oraz linii brzegowej Europy;
- 2) przedstawia podział polityczny Europy oraz rolę Unii Europejskiej w przemianach społecznych i gospodarczych kontynentu;
- 3) charakteryzuje ukształtowanie powierzchni Europy;
- 4) na przykładzie Islandii określa związek między położeniem na granicy płyt litosfery a występowaniem wulkanów i trzęsień ziemi;
- 5) przedstawia zróżnicowanie klimatyczne Europy oraz czynniki, które o nim decydują;
- 6) wyjaśnia rozmieszczenie ludności oraz główne przyczyny i skutki starzenia się społeczeństw w Europie;
- 7) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje zróżnicowania demograficznego ludności Europy;
- 8) ocenia społeczno-ekonomiczne i kulturowe konsekwencje migracji na obszarze Europy;
- 9) określa podobieństwa i różnice między wielkimi miastami Europy: Londynem i Paryżem;
- 10) porównuje cechy rolnictwa Danii i Węgier;

- 11) wykazuje związek między cechami środowiska przyrodniczego wybranych krajów Europy a wykorzystaniem różnych źródeł energii;
- 12) przedstawia znaczenie nowoczesnego przemysłu i usług w gospodarce na przykładzie Francji;
- 13) wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej;
- 14) przyjmuje postawę szacunku i zrozumienia innych kultur przy zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego kraju.

VIII. Sąsiedzi Polski: przemiany przemysłu w Niemczech; dziedzictwo kulturowe Litwy i Białorusi; środowisko przyrodnicze i atrakcje turystyczne Czech i Słowacji; problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy; różnicowanie przyrodnicze i społeczno-gospodarcze Rosji; relacje Polski z sąsiadami. Uczeń:

- 1) charakteryzuje przemiany w strukturze przemysłu w Niemczech na przykładzie Nadrenii Północnej-Westfalii;
- 2) projektuje trasę wycieczki po Litwie i Białorusi uwzględniającej wybrane walory środowiska przyrodniczego i kulturowego;
- 3) przedstawia przykłady atrakcji turystycznych i rekreacyjno-sportowych Czech i Słowacji;
- 4) rozumie problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy;
- 5) wykazuje różnicowanie środowiska przyrodniczego i charakteryzuje gospodarkę Rosji;
- 6) charakteryzuje relacje Polski z krajami sąsiadującymi;
- 7) rozumie potrzebę kształtowania dobrych relacji Polski z jej sąsiadami.

IX. Środowisko przyrodnicze Polski na tle Europy: położenie geograficzne Polski; wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń na rzeźbę Europy i Polski; przejściowość klimatu Polski; Morze Bałtyckie; główne rzeki Polski i ich systemy na tle rzek Europy oraz ich systemów; główne typy gleb w Polsce; lasy w Polsce; dziedzictwo przyrodnicze Polski, surowce mineralne Polski. Uczeń:

- 1) określa położenie fizycznogeograficzne i polityczne Polski, wskazuje na mapie przebieg jej granic (w tym morskich wód wewnętrznych);
- 2) odczytuje szerokość i długość geograficzną wybranych punktów na mapie Polski i Europy;
- 3) na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje skrajne punkty Polski i Europy oraz wyjaśnia konsekwencje rozciągłości południkowej i równoleżnikowej ich obszarów;
- 4) podaje nazwy województw i ich stolic oraz wskazuje je na mapie;
- 5) przedstawia wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń w Europie na ukształtowanie powierzchni Polski;
- 6) prezentuje główne czynniki kształtujące klimat Polski;
- 7) charakteryzuje elementy klimatu Polski oraz długość okresu wegetacyjnego;
- 8) wyjaśnia wpływ zmienności pogody w Polsce na rolnictwo, transport i turystykę;
- 9) charakteryzuje środowisko przyrodnicze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód;
- 10) opisuje walory przyrodnicze Wisły i Odry, charakteryzuje systemy rzeczne obu tych rzek oraz porównuje je z wybranymi systemami rzecznyymi w Europie;

- 11) wyróżnia najważniejsze cechy gleby brunatnej, biellicowej, czarnoziem, mady i rędziny, wskazuje ich rozmieszczenie na mapie Polski oraz ocenia przydatność rolniczą;
  - 12) rozróżnia rodzaje lasów w Polsce (na podstawie filmu, ilustracji lub w terenie) oraz wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości Polski;
  - 13) wymienia formy ochrony przyrody w Polsce, wskazuje na mapie parki narodowe oraz podaje przykłady rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych i pomników przyrody występujących na obszarze własnego regionu;
  - 14) podaje argumenty za koniecznością zachowania walorów dziedzictwa przyrodniczego;
  - 15) wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych surowców mineralnych Polski oraz omawia ich znaczenie gospodarcze;
  - 16) przyjmuje postawę współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego Polski.
- X. Społeczeństwo i gospodarka Polski na tle Europy: rozmieszczenie ludności, struktura demograficzna Polski (wiekowa, narodowościowa, wyznaniowa, wykształcenia, zatrudnienia); migracje Polaków na tle współczesnych ruchów migracyjnych w Europie; zróżnicowanie polskich miast; sektory gospodarki Polski; rolnictwo Polski; zmiany struktury przemysłu Polski; zróżnicowanie usług i ich rola w rozwoju gospodarki; rozwój komunikacji; gospodarka morską; atrakcyjność turystyczna Polski. Uczeń:
- 1) wyjaśnia zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Polski na podstawie map tematycznych;
  - 2) analizuje zmiany liczby ludności Polski i Europy po 1945 r. na podstawie danych statystycznych;
  - 3) charakteryzuje struktury płci i wieku ludności Polski na podstawie piramidy płci i wieku;
  - 4) porównuje zmiany w przyroście naturalnym i rzeczywistym ludności w Polsce i wybranych krajach Europy;
  - 5) formułuje hipotezy dotyczące przyczyn i skutków migracji zagranicznych w Polsce;
  - 6) porównuje i wyjaśnia zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i wyznaniowe ludności Polski i wybranych państw europejskich;
  - 7) wykazuje znaczenie poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju kraju oraz określa różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i w wybranych państwach europejskich;
  - 8) porównuje wielkość bezrobocia w Polsce i innych krajach europejskich oraz określa jego przyczyny i skutki w Polsce;
  - 9) analizuje poziom urbanizacji w Polsce i Europie, rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce oraz identyfikuje przyczyny rozwoju największych polskich miast;
  - 10) opisuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce;
  - 11) przedstawia przestrzenne zróżnicowanie głównych upraw i chowu zwierząt w Polsce oraz ich znaczenie gospodarcze;
  - 12) wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski;

- 13) podaje przykłady różnych rodzajów usług w Polsce oraz ocenia znaczenie transportu i łączności dla jakości życia mieszkańców i rozwoju gospodarczego naszego kraju;
  - 14) ocenia możliwości rozwoju gospodarki morskiej w Polsce;
  - 15) charakteryzuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz wybrane obiekty z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości położone w Polsce, dokonując refleksji nad ich wartością;
  - 16) podaje przykłady osiągnięć Polaków w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego oraz sukcesów polskich przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej;
  - 17) jest świadomy tego, że może mieć w przyszłości wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy i kulturowy Polski.
- XI. Relacje między elementami środowiska geograficznego na przykładzie wybranych obszarów Polski. Wpływ: sposobu zagospodarowania dorzecza na występowanie powodzi; warunków przyrodniczych (zasobów surowców mineralnych, wiatru, wód i usłonecznienia) i pozaprzyrodniczych na energetykę; rozwoju dużych miast na przekształcenia strefy podmiejskiej; procesów migracyjnych na strukturę wieku i zmiany w zaludnieniu obszarów wiejskich; przemian gospodarczych po 1989 r. na zmiany struktury zatrudnienia; transportu na rozwój działalności gospodarczej; walorów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego na rozwój turystyki. Uczeń:
- 1) analizuje i porównuje konsekwencje stosowania różnych metod ochrony przeciwpowodziowej oraz określa wpływ zabudowy obszarów zalewowych i sztucznych zbiorników wodnych na występowanie i skutki powodzi na przykładzie Dolnego Śląska i Małopolski;
  - 2) analizuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze sprzyjające lub ograniczające produkcję energii ze źródeł nieodnawialnych i odnawialnych oraz określa ich wpływ na rozwój energetyki na przykładzie województw pomorskiego i łódzkiego;
  - 3) identyfikuje związki między rozwojem dużych miast a zmianami w strefach podmiejskich w zakresie użytkowania i zagospodarowania terenu, stylu zabudowy oraz struktury ludności na przykładzie obszarów metropolitalnych Warszawy i Krakowa;
  - 4) wyjaśnia wpływ migracji na strukturę wieku i zmiany w zaludnieniu na obszarach wiejskich na przykładach wybranych gmin województw zachodniopomorskiego i podlaskiego;
  - 5) wykazuje wpływ przemian politycznych i gospodarczych w Polsce po 1989 r. na zmiany struktury zatrudnienia na przykładzie konurbacji katowickiej i aglomeracji łódzkiej;
  - 6) identyfikuje związki między przebiegiem autostrad i dróg ekspresowych a lokalizacją przedsiębiorstw przemysłowych, centrów logistycznych i handlowych w obszarze metropolitalnym Wrocławia oraz między transportem morskim a lokalizacją inwestycji przemysłowych i usługowych na przykładzie Trójmiasta;
  - 7) określa wpływ walorów przyrodniczych Pobrzeża Bałtyku oraz dziedzictwa kulturowego Małopolski na rozwój turystyki na tych obszarach.

XII. Własny region: źródła informacji o regionie; dominujące cechy środowiska przyrodniczego, struktury demograficznej oraz gospodarki; walory turystyczne; współpraca międzynarodowa. Uczeń:

- 1) wskazuje położenie swojego regionu geograficznego na mapie Polski;
- 2) charakteryzuje środowisko przyrodnicze regionu oraz określa jego główne cechy na podstawie map tematycznych;
- 3) rozpoznaje skały występujące we własnym regionie;
- 4) prezentuje główne cechy struktury demograficznej ludności i gospodarki regionu na podstawie wyszukanych danych statystycznych i map tematycznych;
- 5) przedstawia w dowolnej formie (np. prezentacji multimedialnej, plakatu, filmu, wystawy fotograficznej) przyrodnicze i kulturowe walory regionu;
- 6) projektuje trasę wycieczki krajoznawczej po własnym regionie na podstawie wyszukanych źródeł informacji oraz w miarę możliwości przeprowadza ją w terenie;
- 7) wykazuje zależności między elementami środowiska geograficznego na podstawie obserwacji terenowych przeprowadzonych w wybranym miejscu własnego regionu;
- 8) dyskutuje na temat form współpracy między własnym regionem a partnerskimi regionami zagranicznymi.

XIII. „Mała ojczyzna”: obszar, środowisko geograficzne, atrakcyjność, tożsamość. Uczeń:

- 1) określa obszar utożsamiany z własną „małą ojczyzną” jako symboliczną przestrzeń w wymiarze lokalnym (np. gmina–miasto, wieś, dzielnica dużego miasta lub układ lokalny o nieokreślonych granicach administracyjnych);
- 2) rozpoznaje w terenie główne obiekty charakterystyczne i decydujące o atrakcyjności „małej ojczyzny”;
- 3) przedstawia w dowolnej formie (np. prezentacji multimedialnej, plakatu, filmu, wystawy fotograficznej) atrakcyjność „małej ojczyzny” jako miejsca zamieszkania i działalności gospodarczej na podstawie informacji wyszukanych w różnych źródłach;
- 4) projektuje na podstawie własnych obserwacji terenowych, działania służące zachowaniu walorów środowiska geograficznego (przyrodniczego i kulturowego) oraz poprawie warunków życia lokalnej społeczności;
- 5) identyfikuje się z „małą ojczyzną” i czuje się współodpowiedzialny za kształtowanie ładu przestrzennego i jej rozwój.

XIV. Wybrane problemy i regiony geograficzne Azji: Azja jako kontynent kontrastów geograficznych; pacyficzny „pierścień ognia”; klimat monsunowy w Azji Południowo-Wschodniej; Japonia – gospodarka na tle warunków przyrodniczych i społeczno-kulturowych; Chiny – rozmieszczenie ludności, problemy demograficzne oraz znaczenie w gospodarce światowej; Indie krajem wielkich możliwości rozwojowych oraz kontrastów społecznych i gospodarczych; Bliski Wschód – kultura regionu, ropa naftowa, obszar konfliktów zbrojnych. Uczeń:

- 1) wykazuje na podstawie map ogólnogeograficznych i tematycznych, że Azja jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów;
- 2) identyfikuje związki między przebiegiem granic płyt litosfery a występowaniem rowów tektonicznych, wulkanów, trzęsień ziemi i tsunami oraz na ich

- podstawie formułuje twierdzenia o zaobserwowanych prawidłowościach w ich rozmieszczeniu;
- 3) dyskutuje na temat sposobów zapobiegania tragicznym skutkom trzęsień ziemi i tsunami;
  - 4) wykazuje związek między cechami klimatu monsunowego a rytmem upraw i „kulturą ryżu” w Azji Południowo-Wschodniej;
  - 5) ocenia znaczenie warunków przyrodniczych i czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii;
  - 6) korzystając z mapy, wyjaśnia zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Chin;
  - 7) przedstawia kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz ocenia ich znaczenie w gospodarce światowej;
  - 8) określa możliwości rozwoju gospodarczego Indii oraz przedstawia kontrasty społeczne w tym kraju;
  - 9) charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod względem cech kulturowych oraz zasobów ropy naftowej i poziomu rozwoju gospodarczego;
  - 10) wskazuje na mapie miejsca konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie, identyfikuje ich główne przyczyny i skutki;
  - 11) wykazuje postawy ciekawości i poszanowania innych kultur i religii.

XV. Wybrane problemy i regiony geograficzne Afryki: położenie Afryki i jego wpływ na cyrkulację powietrza i rozmieszczenie opadów atmosferycznych; strefowość klimatyczno-roślinno-glebową; warunki gospodarowania człowiekiem w strefie Sahelu – problem zachowania równowagi ekologicznej; rozwój turystyki w Kenii; rolnictwo żarowo-odłogowe i nowoczesne plantacje w Afryce Zachodniej; przyczyny niedożywienia w Etiopii; tradycyjna i nowoczesna gospodarka w Afryce. Uczeń:

- 1) opisuje i wyjaśnia cyrkulację powietrza w strefie międzyzwrotnikowej, wykazując jej związek z rozmieszczeniem opadów;
- 2) wyjaśnia na podstawie map tematycznych istnienie strefowości klimatyczno-roślinno-glebowej w Afryce;
- 3) wyjaśnia związki między warunkami przyrodniczymi a możliwościami gospodarowania w strefie Sahelu oraz przyczyny procesu pustynnienia;
- 4) określa związki między walorami przyrodniczymi i kulturowymi a rozwojem turystyki na przykładzie Kenii;
- 5) przedstawia cechy i ocenia skutki stosowania rolnictwa żarowo-odłogowego i plantacyjnego w Afryce Zachodniej;
- 6) identyfikuje na podstawie tekstów źródłowych przyczyny i skutki niedożywienia ludności Afryki na przykładzie Etiopii;
- 7) określa rolę tradycyjnych i nowoczesnych działów gospodarki w rozwoju wybranych krajów Afryki;
- 8) przełamuje stereotypy w postrzeganiu Afryki.

XVI. Wybrane problemy i regiony geograficzne Ameryki Północnej i Południowej: rozciągłość południkowa i ukształtowanie powierzchni; północna granica upraw i lasów w Kanadzie; cyklony i powodzie w Ameryce Północnej; problemy zagospodarowania Amazonii; sytuacja rdzennej ludności; slumsy w wielkich miastach; megalopolis;

Dolina Krzemowa jako przykład technopolii; znaczenie gospodarcze Stanów Zjednoczonych w świecie. Uczeń:

- 1) ustala prawidłowości w ukształtowaniu powierzchni Ameryki Północnej i Południowej na podstawie map tematycznych;
- 2) wykazuje zależności między ukształtowaniem powierzchni, cyrkulacją powietrza, odległością od morza, prądami morskimi a przebiegiem północnej granicy upraw i lasów w Kanadzie;
- 3) identyfikuje skutki występowania tornad i cyklonów tropikalnych w Ameryce Północnej;
- 4) identyfikuje konflikt interesów między gospodarczym wykorzystaniem Amazonii a ekologicznymi skutkami jej wylesiania;
- 5) ocenia sytuację rdzennej ludności oraz wyjaśnia przyczyny zanikania kultur pierwotnych na przykładzie Ameryki Północnej lub Południowej;
- 6) określa cechy megalopolis w Ameryce Północnej oraz wyjaśnia przyczyny powstawania slumsów w wielkich miastach na przykładzie Ameryki Południowej;
- 7) na przykładzie Doliny Krzemowej wyjaśnia przyczyny rozwoju technopolii oraz jej znaczenie w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy;
- 8) korzystając z danych statystycznych, określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej;
- 9) wyjaśnia przyczyny i ocenia zjawisko marnowania się ogromnych ilości pożywienia na przykładzie Stanów Zjednoczonych.

XVII. Wybrane problemy i regiony geograficzne Australii i Oceanii: środowisko przyrodnicze; rozmieszczenie ludności i gospodarka. Uczeń:

- 1) przedstawia specyfikę środowiska przyrodniczego Australii i Oceanii;
- 2) identyfikuje prawidłowości w rozmieszczeniu ludności i główne cechy gospodarki Australii na tle warunków przyrodniczych.

XVIII. Geografia obszarów okołobiegunowych: środowisko przyrodnicze; badania naukowe; polscy badacze. Uczeń:

- 1) charakteryzuje położenie i środowisko przyrodnicze Antarktydy oraz wyjaśnia konieczność zachowania jej statusu określonego Traktatem Antarktycznym;
- 2) przedstawia cele badań aktualnie prowadzonych w Arktyce i Antarktyce oraz prezentuje osiągnięcia polskich badaczy obszarów okołobiegunowych;
- 3) opisuje warunki życia w polarnej stacji badawczej.

Warunki i sposób realizacji

Dobierając zakres treści i wymagań w poszczególnych klasach i działach, proponuje się: w V klasie: działy I–IV, w VI klasie: działy V–VIII, w VII klasie: działy IX–XIII, w VIII klasie: działy XIV–XVIII.

Zasadniczą część podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej zawiera zarówno treści nauczania, jak i związane z nimi wymagania szczegółowe. Bardzo istotne jest ich właściwe odczytywanie. Wyartykułowane treści wskazują dość szeroko

na zagadnienia, których dotyczyć może materiał realizowany podczas zajęć – daje to nauczycielowi pewną swobodę w doborze szczegółowych treści zajęć. Natomiast wymienione pod treściami, powiązane z nimi wymagania szczegółowe, powinny być traktowane jako efekt, do osiągnięcia którego (i tylko tego) powinien czuć się zobowiązany zarówno uczeń, jak również nauczyciel, np. jeśli treść wymagania brzmi: „na przykładzie Islandii określa związek między położeniem na granicy płyt litosfery a występowaniem wulkanów i trzęsień ziemi” to należy skupić uwagę na wyeksponowaniu tego związku przez: wyjaśnienie co to są płyty litosfery, ukazanie położenia Islandii na granicy odsuwających się od siebie płyt, przybliżenie zjawiska trzęsień ziemi, wybuchu wulkanu i ewentualnie gejzerów jako zjawisk, które towarzyszą rozsuwaniu się płyt litosfery. Nie ma potrzeby szczegółowego analizowania budowy wnętrza Ziemi, procesu subdukcji i ryftu, szczegółowego omawiania przyczyn i skutków trzęsienia ziemi oraz powstawania wulkanów, analizowania budowy wulkanu czy produktów jego wybuchu. Istotą tych zajęć jest dążenie do ukazania zależności i zainteresowania ucznia zjawiskiem, a nie opanowanie wielu nowych pojęć i poznania szczegółów zjawisk i procesów.

Głównym celem poznawania krajobrazów w klasie V jest przybliżenie najważniejszych cech krajobrazów, kształtowanie w uczniach umiejętności ich opisu oraz rozumienie prostych współzależności. Ważną umiejętnością kształconą w tej klasie jest czytanie mapy, wskazywanie na niej położenia krain geograficznych Polski oraz obszarów o określonych cechach krajobrazu. W dziale II wskazano konkretne krainy, na przykładzie których omawiane winny być poszczególne typy krajobrazów. Istnieje jednak możliwość realizacji wymienionych w tym dziale wymagań także w odniesieniu do innych krain geograficznych bliższych uczniom, w ramach dodatkowego czasu, jaki pozostaje do dyspozycji nauczyciela. Przy poznawaniu krajobrazów świata ważne jest wykorzystywanie klimatogramów i map klimatycznych do wyjaśniania zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi, roślinnością i innymi głównymi cechami krajobrazów. Istotnym założeniem dydaktycznym jest kształtowanie umiejętności porównywania, to jest przeciwstawiania (określenia różnic) i podawania podobieństw w cechach zestawionych parami krajobrazów świata. Wprowadzenie ruchów Ziemi po krajobrazach pozwala na potraktowanie poznawania zróżnicowania strefowego krajobrazów jako swego rodzaju sytuacji problemowej, poprzedzającej postawienie problemu dotyczącego przyczyn tego zróżnicowania, a następnie szukania jego rozwiązania w istnieniu stref oświetlenia jako najważniejszej konsekwencji ruchu obiegowego.

Kluczowym zadaniem geografii w klasie VI i VIII, odnoszącym się do geografii regionalnej Europy i świata, jest rozumienie zróżnicowania środowiska geograficznego na Ziemi, najważniejszych problemów współczesnego świata, jak również kontynuacja poznawania relacji przyroda – człowiek. Dobór regionów uwarunkowany jest rangą, aktualnością i reprezentatywnością problemów, które można omówić na ich przykładzie. Został on również podporządkowany poznaniu podstaw geografii ogólnej: fizycznej i społeczno-ekonomicznej. Jest przy tym niezwykle istotne, aby ukazując dane zjawisko lub proces geograficzny na dobrze dobranym, poglądowym przykładzie, nie ograniczać jego występowania do tego jednego miejsca, ale dokonywać jak najczęściej tzw. transferu, to jest szukania i wskazywania na mapie innych miejsc, w których ono również występuje. Zapobiegnie to także tzw. stygmatyzacji miejsc i błędnemu, stereotypowemu myśleniu

(np. że żywność marnuje się tylko w Stanach Zjednoczonych, a niedożywienie występuje jedynie w Etiopii). Treści z zakresu geografii regionalnej powinny być okazją do określania wzajemnych relacji przyroda – człowiek oraz służyć rozwijaniu myślenia geograficznego, szczególnie myślenia przyczynowo-skutkowego, dotyczącego poznawania związków i zależności zachodzących:

- 1) w samym środowisku przyrodniczym;
- 2) między warunkami naturalnymi i gospodarką człowieka;
- 3) w gospodarce i życiu społeczno-kulturowym na poznawanych obszarach.

Ten rodzaj poznania powinien pomóc uczniowi lepiej rozumieć współczesną rzeczywistość, zachodzące w niej zmiany oraz zróżnicowanie regionalne świata. Niezwykle ważne jest przy tym koncentrowanie treści lekcji na przewodnim zagadnieniu, zależnościach, natomiast unikanie wprowadzania wątków pobocznych oraz stylu encyklopedyczno-schematycznego.

Ważne jest wprowadzanie w realizacji tematyki geografii regionalnej myślenia refleksyjnego i kontemplacji (m.in. krajobrazu, znaczeń nadawanych mu przez społeczności zamieszkujące dane terytorium, odmienności doświadczeń mieszkańców obszarów o różnych warunkach przyrodniczych). Warto w planowaniu lekcji przewidzieć czas na analizę odpowiednio dobranych materiałów ilustracyjnych, prezentujących typowy dla danego regionu krajobraz kulturowy, wyrażający relacje przyroda – człowiek i człowiek – przyroda.

W klasie VII uczeń poznaje geografję Polski. Poszczególne zagadnienia z zakresu geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej rozpatrywane są na tle geografii Europy. Powiązanie treści odnoszących się do geografii własnego kraju z podobnymi dotyczącymi Europy pozwala na ukazanie związków i zależności poszczególnych zjawisk, procesów i problemów. Nowością w edukacji geograficznej na tym poziomie kształcenia jest także propozycja ukazania relacji między elementami środowiska geograficznego na wybranych obszarach Polski. Pozwoli ona na praktyczne wykorzystywanie wiedzy i umiejętności geograficznych w celu lepszego rozumienia współzależności w środowisku geograficznym ojczystego kraju. Nauczyciel może rozszerzyć podstawowy zakres treści dotyczący środowiska przyrodniczego oraz społeczeństwa i gospodarki Polski o przykłady miejsc, które uzna za niezbędne do pełniejszego przedstawienia relacji między elementami środowiska geograficznego w Polsce. Dotyczy to w szczególności działu XI, w którym wymagania można osiągnąć także na przykładzie województwa lub aglomeracji bliskich uczniom, pod warunkiem występowania wymienionych zależności na tym terenie i porównania z innym, wskazanym w tym dziale, obszarem.

Ważnymi metodami i formami kształcenia są realizacja projektu edukacyjnego oraz zajęcia w terenie. Szkoła powinna zapewnić warunki do bezpiecznego prowadzenia przez uczniów prac badawczych oraz obserwacji terenowych, koniecznych do realizacji niektórych wymagań, co zostało oznaczone w ich treści. Podczas tych zajęć nauczyciel winien otrzymać wsparcie ze strony dyrekcji szkoły, władz samorządowych i społeczności lokalnej, a sam aktywnie uczestniczyć w tworzeniu odpowiednich warunków organizacyjnych do ich prowadzenia. Ważne jest, aby podczas zajęć organizowanych w terenie była wykorzystywana mapa. Zbieranie materiałów i informacji o własnym regionie i „małej

ojczyźnie” powinno być zakończone publiczną prezentacją opracowanych wyników na forum klasy lub szkoły (np. w obecności rodziców w ostatnim miesiącu roku szkolnego).

Wykorzystanie walorów edukacyjno-wychowawczych geografii i realizacja zakładanych osiągnięć ucznia może zachodzić tylko w warunkach aktywnego i świadomego konstruowania wiedzy przez ucznia, a nie transmisji wiedzy od nauczyciela do ucznia.

Realizacja celów kształcenia geograficznego powinna odbywać się przez:

- 1) stosowanie metod umożliwiających kształtowanie umiejętności obserwacji (krajobrazów, zjawisk, procesów naturalnych i antropogenicznych) podczas zajęć w terenie (obowiązkowych i realizowanych w znacznie większym wymiarze niż dotychczas);
- 2) traktowanie mapy (w tym cyfrowej) jako podstawowego źródła informacji oraz pomocy służącej kształtowaniu umiejętności myślenia geograficznego;
- 3) wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do pozyskiwania, gromadzenia, analizy i prezentacji informacji o środowisku geograficznym i działalności człowieka;
- 4) stosowanie metody projektu w celu stworzenia warunków do podejmowania przez uczniów badań terenowych oraz konfrontowania informacji pozyskanych z różnych źródeł wiedzy geograficznej (w tym zasobów cyfrowych) z samodzielnie zgromadzonymi danymi;
- 5) organizowanie debat, seminariów, konkursów, wystaw fotograficznych, opracowywanie przewodników, folderów, portfolio, w tym z wykorzystaniem środków informatycznych i nowoczesnych technik multimedialnych;
- 6) stosowanie w większym zakresie strategii wyprzedzającej, która polega na wcześniejszym przygotowywaniu się uczniów do lekcji, przez zbieranie informacji, wykonywanie zadań oraz samodzielne uczenie się przed lekcją z wykorzystaniem m.in. odpowiednich aplikacji komputerowych i zasobów internetu;
- 7) wprowadzenie takich metod i środków, które stwarzają warunki do dostrzegania piękna otaczającego świata w różnych jego aspektach, sprzyjających kontemplacji wartości przyrody i obiektów dziedzictwa kulturowego;
- 8) stosowanie w jak największym zakresie pracy w grupach, stwarzającej warunki do kształtowania umiejętności komunikacji, współpracy, odpowiedzialności.

Istotne jest odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego. Najbardziej kształcącymi metodami nauczania są te, które aktywizują ucznia, umożliwiając mu konstruowanie wiedzy przez samodzielne obserwowanie, analizowanie, porównywanie, wnioskowanie, ocenianie, projektowanie i podejmowanie działań sprzyjających rozwiązywaniu problemów. Ważne jest stosowanie różnego rodzaju form ćwiczeniowych (z mapą, ilustracjami, tekstem źródłowym), metod aktywizujących (m.in. graficznego zapisu, decyzyjnych, metody problemowej, dyskusji, SWOT), metod waloryzacyjnych, w tym eksponujących.

Podstawową zasadą doboru środków dydaktycznych i metod powinno być systematyczne korzystanie z atlasu, ściennych map geograficznych oraz zasobów kartograficznych internetu. Posługiwanie się mapą, orientowanie się w przestrzeni geograficznej, wykazywanie

zróznicowania przestrzennego składników przyrodniczych i działalności człowieka w środowisku geograficznym oraz interpretacja treści map jest podstawowym celem edukacji na tym poziomie.

W nauczaniu i uczeniu się geografii w szkole podstawowej wskazane jest stosowanie metody studiów przykładowych stanowiących szczegółowe studium jednostki (regionu, jednostki administracyjnej, miasta, wsi, gospodarstwa rolnego, innych obiektów geograficznych) dobrze reprezentującego typowe cechy, zjawiska, procesy i relacje przyroda – człowiek.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu geografia na II etapie edukacyjnym

Elżbieta Szkurlat, Adam Hibszer, Iwona Piotrowska, Tomasz Rachwał

Ogólne założenia zmian i oczekiwane efekty kształcenia geograficznego

Geografia istnieje w polskiej szkole od 300 lat. W czasach działania Komisji Edukacji Narodowej oraz po odzyskaniu niepodległości przez Polskę wraz z historią i nauką języka ojczystego była przedmiotem szkolnym, któremu słusznie przypisywano zadanie kształtowania tożsamości narodowej oraz wychowania patriotycznego i obywatelskiego. Współczesna edukacja geograficzna powinna kontynuować to zadanie, odwoływać się do najlepszych tradycji i dziedzictwa polskiej dydaktyki geografii, jak również wykorzystywać nowe możliwości oraz uwzględniać aktualne potrzeby i wyzwania stwarzane przez szybko postępujące zmiany kulturowo-cywilizacyjne, społeczne, ekonomiczne czy geopolityczne. Ponieważ w powszechnej opinii geografia nadal jest postrzegana jako encyklopedyczny zbiór opisów i oderwanych informacji, należy obecnie ten stereotypowy pogląd zmienić poprzez wydobywanie istoty geografii oraz jej walorów poznawczych, kształcących i wychowawczych.

Wyjątkowa wartość edukacyjna geografii wynika w dużej części z pełnienia roli przedmiotu integrującego wiedzę o środowisku przyrodniczym z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną oraz sprzyjania wszechstronnemu rozwojowi ucznia poprzez:

- tworzenie całościowego obrazu świata;
- łączenie racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody;
- nabywanie umiejętności interpretacji otaczającego nas środowiska, zjawisk i procesów oraz oceny działalności człowieka w środowisku przyrodniczym;
- kształtowanie pozytywnego obrazu Polski i więzi ucznia z krajem ojczystym.

Geografia jako przedmiot szkolny umożliwia młodemu pokoleniu:

- rozumienie współczesnego świata charakteryzującego się zróżnicowaniem społeczeństw i ich działań oraz wysokim tempem zmian;

- dostrzeganie wzajemnych powiązań o zasięgu regionalnym i globalnym, opartych na wiedzy o zróżnicowaniu przyrodniczym, gospodarczym, społecznym Polski i innych krajów świata;
- wyjaśnianie dynamicznych przemian gospodarczych i społecznych w Polsce i na świecie, prowadzących do rozumienia ich przyczyn i skutków;
- poszukiwanie odpowiedzi na trudne pytania odnoszące się do obecnej fazy rozwoju współczesnej cywilizacji.

Istotnym założeniem edukacji geograficznej jest zdobywanie i pogłębianie przez ucznia wiedzy praktycznej. Pomimo rozwoju możliwości korzystania z nowoczesnych narzędzi i technik nawigacyjnych nadal ważnymi kwestiami pozostają umiejętność orientacji w przestrzeni geograficznej i rozwijanie wyobraźni przestrzennej. W toku edukacji geograficznej uczniowie nabywają umiejętności posługiwania się zarówno nowoczesnymi urządzeniami służącymi orientacji w terenie (np. wykorzystywania GPS), jak i wykorzystywania tradycyjnych przyrządów oraz metod (m.in. mapy, kompasu, położenia Słońca lub Gwiazdy Polarnej itp.) – by w różnych warunkach terenowych czy atmosferycznych uniknąć zaskoczenia i poczucia zagubienia.

Praktyczny wymiar edukacji geograficznej odnieść należy także do kształtowania umiejętności odpowiedniego przygotowywania się do wycieczek i wyjazdów turystycznych: uzyskania sprawności w poszukiwaniu i korzystaniu z różnych źródeł informacji przydatnych podczas podróży, jej planowania zgodnie z założonymi celami, posługiwania się mapą turystyczną, przewodnikiem, kompasem, korzystania z prognoz pogody. Lekcje geografii przyczyniać się mają również do zrozumienia i realizacji zasady zrównoważonego rozwoju, polegającego na podejmowaniu takich decyzji i działań, które zapewnią współczesnym oraz przyszłym pokoleniom wysoką jakość życia. Kolejnym aspektem praktycznym kształcenia geograficznego jest przygotowanie uczniów do racjonalnego gospodarowania w środowisku, kształtowania go jako przestrzeni przyjaznej człowiekowi, chronionej przed degradacją i niszczeniem jej przyrodniczych oraz kulturowych walorów.

Geografia wpisuje się w założenia edukacji patriotycznej, która wymaga zarówno wiedzy historycznej, jak i geograficznej. Istotne jest w niej odniesienie do różnych skal przestrzennych (dom, miejscowość, region, kraj) i czasowych (przeszłość, teraźniejszość, przyszłość). Geografia na wszystkich etapach edukacji szkolnej umożliwia uczniom poznawanie własnego kraju, jego walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, przyczyniając się do wytworzenia poczucia więzi zarówno z całą Polską, jak też z „małą ojczyzną” – jako jej częścią. Służą temu lekcje realizowane w terenie oraz wycieczki geograficzne. Ważna rola geografii szkolnej, kształtującej postawy patriotyczne i poczucie dumy z powodu bycia Polakiem, przejawia się w działaniach dydaktycznych służących zdobyciu rzetelnej wiedzy na temat dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski. Wiedza taka daje podstawy do tego, aby być za granicą „ambasadorem” swej ojczyzny, przedstawiać jej pozytywny wizerunek, umiejętnie promując własny kraj i region.

Integralną część kształcenia geograficznego stanowi edukacja regionalna. Nie sposób wyobrazić sobie szkolnej geografii bez lekcji o bliższej lub dalszej okolicy – o własnym regionie. Najbliższe uczniowi środowisko geograficzne odgrywa szczególną rolę w procesie

kształcenia i wychowania, ponieważ w nim kształtowane są wzorce, poprzez które w dorosłym życiu postrzega i opisuje świat.

Założenia poznania geograficznego oraz wychowania nawiązują do koncepcji personalizmu pedagogicznego:

- edukacja służy wszechstronnemu rozwojowi osobowemu uczącego się poprzez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- ważną perspektywą poznawczą jest refleksja nad istotą człowieczeństwa, sensem i jakością ludzkiej egzystencji, a dobór treści kształcenia i ich zakres jest podporządkowany realizacji klasycznej triady: prawda, dobro i piękno;
- szkoła ukierunkowuje ku wartościom, a ich uwewnętrznienie służy rozwojowi etycznej wrażliwości ucznia i rozwijaniu społecznie akceptowanych wspólnotowych i obywatelskich postaw;
- kształcenie sprzyja coraz lepszemu rozumieniu siebie, innych oraz miejsca człowieka w świecie;
- kluczową rolę w procesie uczenia się odgrywa rozumienie, przetwarzanie informacji, krytyczne i twórcze myślenie, rozwiązywanie problemów.

Takie rozumienie istoty kształcenia geograficznego oraz podstawowych założeń edukacyjnych geografii, wypracowanych w toku wieloletnich prac dydaktyków, a także dyskusji w środowisku geografów, w połączeniu ze współczesną wiedzą z zakresu psychologii i pedagogiki, stanowią fundamenty, na których zbudowano nową podstawę programową.

Porównanie dotychczasowej i nowej podstawy programowej oraz uzasadnienie zmian

1. Porównanie celów ogólnych w podstawach programowych (dotychczasowej⁴ i nowej)

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
przyroda w szkole podstawowej i geografia w gimnazjum	geografia w szkole podstawowej
Cele kształcenia – wymagania ogólne (przyroda) I. Zaciekawienie światem przyrody. Uczeń stawia pytania dotyczące zjawisk zachodzących w przyrodzie, prezentuje postawę badawczą w poznawaniu prawidłowości świata przyrody przez poszukiwanie odpowiedzi na pytania: dlaczego? jak jest? co się stanie, gdy...?	Cele kształcenia – wymagania ogólne I. Wiedza geograficzna: 1. opanowanie podstawowego słownictwa geograficznego w celu opisywania oraz wyjaśniania występujących w środowisku geograficznym zjawisk i zachodzących w nim procesów; 2. <i>poznanie wybranych krajobrazów Polski i świata, ich głównych cech i składników;</i>

⁴ Dotychczasowa podstawa programowa jest określona w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. z 2012 r., poz. 977, z późn. zm.)

II. Stawianie hipotez na temat zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie i ich weryfikacja. Uczeń przewiduje przebieg niektórych zjawisk i procesów przyrodniczych, wyjaśnia proste zależności między zjawiskami; przeprowadza obserwacje i doświadczenia według instrukcji, rejestruje ich wyniki w różnej formie oraz je objaśnia, używając prawidłowej terminologii. III. Praktyczne wykorzystanie wiedzy przyrodniczej. Uczeń orientuje się w otaczającej go przestrzeni przyrodniczej i kulturowej; rozpoznaje sytuacje zagrażające zdrowiu i życiu oraz podejmuje działania zwiększające bezpieczeństwo własne i innych, świadomie działa na rzecz ochrony własnego zdrowia. IV. Poszanowanie przyrody. Uczeń zachowuje się w środowisku zgodnie z obowiązującymi zasadami; działa na rzecz ochrony przyrody i dorobku kulturowego społeczności. V. Obserwacje, pomiary i doświadczenia. Uczeń korzysta z różnych źródeł informacji (własnych obserwacji, badań, doświadczeń, tekstów, map, tabel, fotografii, filmów), wykonuje pomiary i korzysta z instrukcji (słownej, tekstowej i graficznej); dokumentuje i prezentuje wyniki obserwacji i doświadczeń; stosuje technologie informacyjno-komunikacyjne. Cele kształcenia – wymagania ogólne (geografia) I. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej. Uczeń dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie; potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych. II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów. Uczeń posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym; identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej); rozumie wzajemne relacje przyroda – człowiek; wyjaśnia różnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.	3. <i>poznanie głównych cech środowiska geograficznego Polski, własnego regionu oraz najbliższego otoczenia – „małej ojczyzny”, a także wybranych krajów i regionów Europy oraz świata;</i> 4. <i>poznanie zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji <u>oraz dostrzeganie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody;</u></i> 5. <i>rozumienie zróżnicowania przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego świata;</i> 6. <i>identyfikowanie współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz związków i zależności w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej i globalnej;</i> 7. <i>określanie <u>prawidłowości w zakresie przestrzennego zróżnicowania warunków środowiska przyrodniczego oraz życia i różnych form działalności człowieka;</u></i> 8. <i><u>integrowanie wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną.</u></i> II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce: 1. <i>prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie pozyskanych danych i <u>formułowanie wniosków na ich podstawie;</u></i> 2. <i>korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, diagramów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych;</i> 3. <i><u>interpretowanie map różnej treści;</u></i> 4. <i>określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego, <u>formułowanie twierdzenia o prawidłowościach, dokonywanie uogólnień;</u></i> 5. <i><u>ocenie zjawisk i procesów społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata;</u></i> 6. <i>stawianie pytań, formułowanie hipotez <u>oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego;</u></i> 7. <i><u>podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych;</u></i> 8. <i><u>rozwijanie umiejętności percepcji przestrzeni i wyobraźni przestrzennej;</u></i> 9. <i><u>podejmowanie konstruktywnej współpracy i rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi;</u></i>

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce. Uczeń wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca; stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska. IV. Kształtowanie postaw. Uczeń rozwija w sobie: ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem; świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski; patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia.	10. wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym. III. Kształtowanie postaw: 1. <u>rozpoznawanie swoich predyspozycji i talentów oraz rozwijanie pasji i zainteresowań geograficznych;</u> 2. <u>łączenie racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody oraz dziedzictwem kulturowym ludzkości;</u> 3. przyjmowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozumienie potrzeby racjonalnego w nim gospodarowania; 4. rozwijanie w sobie poczucia tożsamości oraz wykazywanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej; 5. <u>kształtowanie poczucia dumy z piękna ojczyściej przyrody i dorobku narodu (różnych obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu i Polski, krajobrazów Polski, walorów przyrodniczych, kulturowych, turystycznych oraz sukcesów polskich przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej);</u> 6. <u>kształtowanie pozytywnych emocjonalnych i duchowych więzi z najbliższym otoczeniem, krajem ojczystym, a także z całą planetą Ziemią;</u> 7. <u>rozwijanie zdolności percepcji najbliższego otoczenia i miejsca rozumianego jako „oswojona” najbliższa przestrzeń, której nadaje pozytywne znaczenia;</u> 8. rozwijanie postawy współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, <u>kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszłego rozwoju społeczno-kulturowego i gospodarczego „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski;</u> 9. <u>przełamywanie stereotypów i kształtowanie postawy szacunku, zrozumienia, tolerancji i poszanowania innych kultur przy jednoczesnym zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego narodu i własnej tożsamości.</u>

Objaśnienia: cele istniejące w dotychczasowej i nowej podstawie programowej bez zmian; cele wprowadzone w nowej podstawie programowej; *cele w innym ujęciu (sformułowane inaczej) w nowej podstawie programowej.*

2. Uzasadnienie zmian w celach ogólnych

Ze względu na negatywnie ocenione przez nauczycieli nadmierne uogólnienie w zapisie celów ogólnych dotychczas obowiązującej podstawy programowej, w nowej podstawie programowej nauczania geografii zapisy te znacząco doprecyzowano i uporządkowano

zgodnie z tradycyjnym podziałem celów (wiedza, umiejętności, postawy). Zdecydowanie bardziej klarownie i szerzej zostały sformułowane cele w zakresie kształtowanych postaw. Szczególny nacisk położono na: rozpoznawanie przez ucznia własnych zdolności, rozwijanie pasji geograficznych, dostrzeganie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody, przyjmowanie postawy odpowiedzialności za stan środowiska oraz kształtowanie ładu przestrzennego w miejscu zamieszkania ucznia. Jako ważny cel wychowawczy, realizowany poprzez treści geograficzne, pożądanym jest kształtowanie poczucia dumy z dziedzictwa przyrodniczego i dorobku kulturowego własnego regionu i Polski. W erze nieustannego pośpiechu, niedostrzegania drugiego człowieka i piękna w naszym otoczeniu przyjęto, że ważnym zadaniem wychowawczym szkoły jest kształtowanie postawy refleksji nad pięknem i harmonią świata przyrody, połączone z myśleniem naukowym, wykorzystującym zdobytą wiedzę geograficzną. Cele wzbogacono także o rozwój przydatnej w życiu każdego ucznia kompetencji – konstruktywnej współpracy z innymi. Zostały także doprecyzowane i uzupełnione cele ogólne w zakresie wiedzy i umiejętności, odnoszące się do relacji między elementami środowiska geograficznego, a szczególnie relacji przyroda – człowiek. Wśród kształtowanych umiejętności położono akcent na: percepcję przestrzeni, formułowanie twierdzeń o prawidłowościach, wnioskowanie uogólniające, ocenianie zjawisk i procesów. Zapisy te służą właściwemu rozumieniu współczesnej roli i zadań geografii jako dyscypliny nie tylko opisującej otaczającą rzeczywistość, ale służącej wartościowaniu zjawisk, wyjaśnianiu i lepszemu rozumieniu procesów przyrodniczych, społecznych i gospodarczych współczesnego świata.

3. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zapisane treści i wymagania szczegółowe są realizowane w układzie godzinowym, wynikającym z ramowych planów nauczania. Plany te przewidują odpowiednio: po jednej lekcji geografii w tygodniu – w klasach piątej, szóstej i ósmej oraz po dwie godziny tygodniowo – w klasie siódmej, kiedy zaplanowana jest realizacja treści z zakresu geografii Polski (w wymiarze co najmniej 60 godzin).

Przyjęto następujący wymiar godzin (w nawiasie podano orientacyjną liczbę godzin, jaką należy przeznaczyć minimalnie na realizację danego działu kształcenia):

- piąta klasa: działy I–IV (łącznie 26 godz.), w tym – I (2 godz.), II (13 godz.), III (2 godz.), IV (9 godz.);
- szósta klasa: działy V–VIII (łącznie 26 godz.), w tym – V (5 godz.), VI (4 godz.), VII (11 godz.), VIII (6 godz.);
- siódma klasa: działy IX–XIII (łącznie 60 godz.), w tym – IX (13 godz.), X (22 godz.), XI (14 godz.), XII (7 godz.), XIII (4 godz.);
- ósma klasa: działy XIV–XVIII (łącznie 26 godz.), w tym – XIV (8 godz.), XV (7 godz.), XVI (7 godz.), XVII (2 godz.), XVIII (2 godz.).

Trzeba zwrócić uwagę, że nie jest możliwe ani celowe uwzględnienie w podstawie programowej szkoły podstawowej tych wszystkich treści, które dotychczas były realizowane na lekcjach przyrody i geografii w gimnazjum. Zagadnienia trudniejsze zostają przeniesione do szkoły średniej, gdzie ich zrozumieniu sprzyjają zarówno możliwości poznawcze uczniów, jak również liczba godzin przeznaczonych na realizację przedmiotu.

Przykładem może być brak w podstawie programowej dla szkoły podstawowej osobnego, szerokiego działu geografii fizycznej ogólnej. Przyjęto, że ze względu na stopień trudności zjawisk i procesów fizycznogeograficznych, a przede wszystkim abstrakcyjność wiedzy ogólnej, nie należy takiego działu wprowadzać na etapie kształcenia, na którym dominuje jeszcze u uczniów myślenie konkretno-obrazowe. Założono, że na tym etapie najlepiej uczyć na konkretnych przykładach – dlatego w szkole podstawowej została wzmocniona rola geografii regionalnej, dzięki czemu podstaw geografii fizycznej można uczyć w łatwiejszy, poglądowy sposób na przykładzie wybranych regionów. I tak w klasie szóstej uczeń poszerza swoją wiedzę z zakresu geografii fizycznej, poznając: linię brzegową Europy, związek między zjawiskami wulkanicznymi i trzęsieniami ziemi a położeniem na granicy płyt litosfery – na przykładzie Islandii; ukształtowanie powierzchni Europy, zróżnicowanie klimatu i czynniki kształtujące klimat w Europie, szereg związków pomiędzy warunkami przyrodniczymi i gospodarką – na przykładzie Francji, Węgier, Europy Południowej.

Zgodnie z przyjętymi założeniami, realizacja zaplanowanych wymagań nie wypełnia całości czasu przewidzianego na zajęcia w danej klasie, lecz stanowi około 80% limitu godzin. Pozwala to nauczycielowi na rozszerzenie treści kształcenia zgodnie z własnym wyborem, na realizację projektów i dodatkowych zajęć terenowych lub przeprowadzenie lekcji powtórzeniowych. Wyjątek od tej zasady stanowi klasa siódma, w której przyjęto założenie, że rozszerzenie treści obejmuje działy XII i XIII, tj. powinno być ono realizowane na przykładzie własnego regionu i „małej ojczyzny” – dlatego też w tej klasie minimalna liczba godzin na realizację zapisanych treści kształcenia jest bliska całkowitej liczbie godzin (około 90% godzin).

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
przyroda w szkole podstawowej i geografia w gimnazjum	geografia w szkole podstawowej
Przyroda – działy programowe: 1. Ja i moje otoczenie. 2. Orientacja w terenie. 3. Obserwacje, doświadczenia przyrodnicze i modelowanie. 4. Najbliższa okolica. 7. Krajobrazy Polski i Europy. 11. Ziemia we Wszechświecie. 12. Lądy i oceany. 13. Krajobrazy świata. Gimnazjum – działy programowe: 1. Mapa – umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się mapą. 2. Kształt, ruchy Ziemi i ich następstwa. 3. Wybrane zagadnienia geografii fizycznej. 4. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski. 5. Ludność Polski. 6. Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski.	Treści działów 1–4 (przyroda) będą realizowane w klasie czwartej (przyroda). Treści działów 7, 11, 12 i 13 (przyroda) będą realizowane w klasach piątej, szóstej i siódmej (geografia). Klasa piąta: I. <i>Mapa Polski.</i> II. Krajobrazy Polski. III. Lądy i oceany na Ziemi. IV. Krajobrazy świata. Klasa szósta: V. Ruchy Ziemi. VI. <i>Współrzędne geograficzne.</i> VII. <i>Geografia Europy.</i> VIII. <i>Sąsiedzi Polski.</i> Klasa siódma: IX. Środowisko przyrodnicze Polski <u>na tle Europy.</u> X. Społeczeństwo i gospodarka Polski <u>na tle Europy.</u>

7. Regiony geograficzne Polski. 8. Sąsiedzi Polski – różnicowanie geograficzne, przemiany. 9. Europa. Relacje przyroda – człowiek – gospodarka. 10. Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka.	XI. <i>Relacje między elementami środowiska geograficznego na przykładzie wybranych obszarów Polski.</i> XII. <i>Własny region.</i> XIII. <i>„Mała ojczyzna”.</i> Klasa ósma: XIV. <i>Wybrane problemy i regiony geograficzne Azji.</i> XV. <i>Wybrane problemy i regiony geograficzne Afryki.</i> XVI. <i>Wybrane problemy i regiony geograficzne Ameryki Północnej i Południowej.</i> XVII. <i>Wybrane problemy i regiony geograficzne Australii i Oceanii.</i> XVIII. <i>Geografia obszarów okołobiegunowych.</i>

Objaśnienia: treści w dotychczasowej i nowej podstawie programowej bez zmian; treści wprowadzone w nowej podstawie programowej; *treści w innym ujęciu (sformułowane inaczej) w nowej podstawie programowej.*

W nowej podstawie programowej zaproponowano, aby edukacja rozpoczęła się od poznania okolicy najbliższej uczniom (już w czwartej klasie na lekcjach przyrody), wybranych krajobrazów Polski i świata. Należy nieustannie zwracać uwagę na to, aby opisy krajobrazów w klasie piątej były uzupełniane określaniem współzależności między składnikami krajobrazu i warunkami życia człowieka. Ze względu na wysoki stopień trudności zagadnienie ruchów Ziemi oraz kształtowanie umiejętności określania współrzędnych geograficznych zostało zaplanowane dopiero w klasie szóstej. Zwraca się uwagę na to, że nie ma wśród wymagań w szkole podstawowej takich umiejętności, jak obliczanie różnicy czasu słonecznego czy wysokości Słońca w różnych szerokościach geograficznych.

W klasie szóstej zaplanowana jest geografia Europy, ze szczególnym zaakcentowaniem geografii sąsiadów Polski. Zmiana polega tu na innym ujęciu treści – ważne jest przybliżenie i uwypuklenie istoty zagadnienia na konkretnym przykładzie, a nie ich szczegółowe omawianie w odniesieniu do całego kontynentu. Podobne założenie dydaktyczne zostało przyjęte w klasie ósmej, w której geografia regionalna ma sprzyjać pogładowemu kształceniu, na wybranych przykładach krajów położonych w różnych częściach świata, a nie poznaniu geografii poszczególnych kontynentów. Nowością w klasie siódmej jest nieco inne ujęcie środowiska przyrodniczego oraz społeczno-gospodarczego i kulturowego Polski: część zagadnień zaleca się analizować na tle Europy, gdyż wiele procesów – nie tylko fizycznogeograficznych, ale także społecznych czy gospodarczych – nie zamyka się w ramach granic administracyjnych naszego kraju.

Ze względu na otwartość Polski na otoczenie zewnętrzne oraz powiązania Polski z krajami Unii Europejskiej – wpływ wielu impulsów z otoczenia międzynarodowego, szczególnie europejskiego, na funkcjonowanie społeczeństwa polskiego i gospodarki narodowej – niektóre zagadnienia powinny być rozpatrywane w szerszym, europejskim kontekście. Przyjęto, że takie ujęcie ma duże znaczenie poznawcze i kształcące. Przykładem mogą być chociażby zmiany w przyroście naturalnym, wielkości bezrobocia czy

przepływie towarów i usług. Rozpatrywanie niektórych zagadnień z zakresu geografii Polski na tle Europy pozwala też w tzw. okresie przejściowym na przynajmniej częściowe rozszerzenie wiedzy o Europie i uzupełnienie luki w wiedzy na temat tego kontynentu powstałej w wyniku zmian struktury organizacyjnej szkoły (uczniowie po lekcjach przyrody mieli możliwość poznania tylko wybranych krajobrazów Europy).

Nowym rozwiązaniem przyjętym w prezentowanej podstawie programowej jest dział XI, związany z identyfikowaniem – na przykładzie wybranych obszarów Polski (regionów bądź dużych aglomeracji) – relacji występujących między elementami środowiska geograficznego (przyrodniczymi, społecznymi, gospodarczymi i kulturowymi). Zdając sobie sprawę z ogromnej wagi umiejętności dostrzegania i rozpoznawania różnego typu zależności między elementami środowiska, stanowiącymi istotę i sens współczesnej geografii jako nauki i decydującymi o jej aplikacyjnym charakterze – kilka ważniejszych, przykładowych relacji zgrupowano właśnie w tym dziale. Ma to na celu uzmysłowienie użyteczności prowadzonych dociekań i analiz geograficznych w dorosłym życiu ucznia. Musimy bowiem uświadamiać sobie, że od geografii – w erze łatwego dostępu do ogromu informacji, zdjęć i danych – oczekuje się nie tyle opisu istniejącego zróżnicowania przestrzennego, ile wyjaśniania wpływu zjawisk i procesów na poszczególne elementy przestrzeni geograficznej. Zaprezentowano wzajemne zależności zjawisk na przykładach stosunkowo bliskich uczniom, bardzo często zauważalnych dla nich, jeśli nie w najbliższej przestrzeni, to w przekazie medialnym (telewizja, portale internetowe). Ważne jest więc kształtowanie umiejętności dostrzegania i wyjaśniania tych relacji.

Jednocześnie należy zauważyć, że nie chodzi tutaj o kształtowanie umiejętności analizy skomplikowanych danych liczbowych w celu wykazania istotnych statystycznie zależności między zjawiskami, ale o pobudzenie uczniów do myślenia i dyskusji nad tymi zagadnieniami, które są im znane z życia codziennego lub jest o nich mowa w mediach. Ważny jest przy tym dobór poglądowych przykładów i materiałów, tak aby stanowiły one przystępne źródła oraz pobudzały wyobraźnię i myślenie uczniów. Na przykład realizując jeden z tematów, uczniowie mają się zastanowić, jakie elementy przyrodnicze wpływają na rozwój turystyki na Pobrzeżu Bałtyku, a jakie walory dziedzictwa kulturowego powodują napływ turystów do Małopolski. Obrazy zatłoczonych plaż bałtyckich czy tłumów turystów w Krakowie bądź zwiedzających kopalnię soli w Wieliczce są powszechnie znane, a w razie potrzeby dostępne dla nauczyciela i ucznia w internecie. Warto więc zachęcić uczniów do poszukiwania odpowiedzi na pytania: skąd się bierze takie zjawisko? jakie są jego przyczyny? a następnie: jakie są jego skutki? Takimi zapisami wymagań chcemy zachęcić nauczyciela do poszukiwania wraz z uczniami związków pomiędzy walorami przyrodniczymi Pobreża i walorami kulturowymi Małopolski a atrakcyjnością turystyczną tych obszarów.

Nauczyciel ma możliwość realizacji także bardziej ambitnego planu, w którym poszuka z uczniami konkretnych danych ilustrujących te zależności. A dane te są dostępne nie tylko na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego, ale też urzędów marszałkowskich, ministerstw i innych urzędów. Na przykład na stronie Ministerstwa Sportu i Turystyki są zamieszczane coroczne analizy ruchu turystycznego z uwzględnieniem województw i regionów turystycznych Polski. Czasem warto sięgnąć do roczników poszczególnych dużych miast (np. Krakowa) czy informacji zamieszczanych na ich oficjalnych

stronach internetowych. W razie potrzeby pozyskania danych ujętych w układzie miejscowości (np. dla procesów ludnościowych w aglomeracji łódzkiej czy katowickiej – w odniesieniu do procesów suburbanizacji bądź w województwie zachodniopomorskim i podlaskim – w zakresie dotyczącym zmian zaludnienia na obszarach wiejskich) najlepiej sięgnąć do bezpłatnego Banku Danych Lokalnych GUS. Tematy te i przykładowe obszary (zawsze w parach – po dwa charakterystyczne) zostały tak dobrane, aby nauczyciel nie miał problemu ze zdobyciem literatury naukowej i popularnonaukowej prezentującej w jasny sposób te relacje (np. procesu suburbanizacji w aglomeracji Warszawy czy Krakowa, energetyki w województwie łódzkim i pomorskim).

Oczywiście w toku edukacji szkolnej nie jest istotny bezpośredni przekaz wyników takich badań uczniom siódmej klasy, ani też ich pełna weryfikacja empiryczna, ale pokazanie ważniejszych prawidłowości. Celem tego działu jest więc kształtowanie umiejętności stawiania pytań: jak i dlaczego? – a nie odpowiedź na pytanie: co i gdzie występuje? – typowa dla geografii opisowej, realizowanej „encyklopedycznie”. Stawianie pytań to niezmiernie ważna umiejętność, przydatna każdemu uczniowi w dorosłym życiu, aby w czasach często pojawiającego się szumu informacyjnego potrafił dostrzeżać zależności i dokonywać ich własnej interpretacji, zamiast być odbiorcą spostrzeżeń i wyjaśnień innych osób. Praca nad nią ma również na celu kształtowanie postawy krytycyzmu wobec tzw. doniesień medialnych czy stereotypowych opinii wygłaszanych przez inne osoby.

Rozumienie współzależności zjawisk powoduje, że geografia staje się – jak pragnął Wacław Nałkowski – „geografią rozumową” pozwalającą widzieć, że jakkolwiek ingerencja w jeden z elementów środowiska oznacza konsekwencje dla wielu innych jego elementów. Na przykład regulowanie koryt rzek i budowa sztucznych zbiorników wodnych wydają się doskonałymi metodami ochrony przed skutkami powodzi, ale omawianie tego zagadnienia może stanowić pretekst do dyskusji nad negatywnymi skutkami podobnych inwestycji. Dzięki takiemu podejściu podlega również kształtowaniu umiejętności argumentacji, wielostronnej oceny zagadnienia – w miejsce bezkrytycznego przyjmowania skrajnych, jednostronnych interpretacji zjawisk i procesów. Warto zwrócić uwagę, że pomimo iż w podstawie programowej w tym dziale wskazano do omówienia konkretne obszary, nauczyciel może jednak realizować dany temat na przykładzie miejsc bliskich uczniom, jeśli występują w ich obrębie wyróżnione w tym punkcie prawidłowości.

W klasie siódmej realizowane są też treści odnoszące się do własnego regionu i „małej ojczyzny”, zostały one jednak celowo rozdzielone, aby nie następowało mieszanie tych pojęć. Warto podkreślić, że „mała ojczyzna” to układ bardziej lokalny, mniejszy i bliższy sercu ucznia. Wymagania w tym dziale zostały tak zapisane, aby kształtować umiejętność analizy zmian w najbliższym otoczeniu i własnym regionie.

4. Forma zapisu podstawy programowej

Forma zapisu nowej podstawy programowej jest inna niż dotychczasowej. Najważniejsza zmiana w stosunku do dotychczasowej polega na uszczegółowieniu treści kształcenia i doprecyzowaniu wymagań, np.

Dotychczasowa podstawa programowa	Nowa podstawa programowa
4. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski Uczeń: 1. charakteryzuje, na podstawie map różnej treści, położenie własnego regionu w Polsce oraz położenie Polski na świecie i w Europie; opisuje podział administracyjny Polski; podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice; 2. opisuje najważniejsze wydarzenia (obrazy) z przeszłości geologicznej Polski: powstanie węgla kamiennego, powstawanie gór, zalewy mórz, zlodowacenia; wykazuje zależności pomiędzy współczesną rzeźbą Polski a wybranymi wydarzeniami geologicznymi; 3. rozpoznaje główne rodzaje skał występujących we własnym regionie i w Polsce; wskazuje na mapie najważniejsze obszary ich występowania; podaje przykłady wykorzystania skał w różnych dziedzinach życia człowieka; 4. podaje główne cechy klimatu Polski; wykazuje ich związek z czynnikami je kształtującymi; wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego i bryzy morskiej; 5. wymienia główne rodzaje zasobów naturalnych Polski i własnego regionu: lasów, wód, gleb, surowców mineralnych; korzystając z mapy, opisuje ich rozmieszczenie i określa znaczenie gospodarcze.	IX. Środowisko przyrodnicze Polski na tle Europy: położenie geograficzne Polski; wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń na rzeźbę Europy i Polski; przejściowość klimatu Polski; główne rzeki Polski i ich systemy na tle rzek Europy i ich systemów; główne typy gleb w Polsce; lasy w Polsce; dziedzictwo przyrodnicze Polski, surowce mineralne Polski. Uczeń: 1. określa położenie fizycznogeograficzne i polityczne Polski, wskazuje na mapie przebieg granic Polski (w tym wód wewnętrznych); 2. odczytuje szerokość i długość geograficzną wybranych punktów na mapie Polski i Europy; 3. na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje skrajne punkty Polski i Europy oraz wyjaśnia konsekwencje rozciągłości południkowej i równoleżnikowej ich obszarów; 4. podaje nazwy województw i ich stolic oraz wskazuje je na mapie; 5. przedstawia wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń w Europie na ukształtowanie powierzchni Polski; 6. prezentuje główne czynniki kształtujące klimat Polski; 7. charakteryzuje elementy klimatu Polski oraz długość okresu wegetacyjnego; 8. wyjaśnia wpływ zmienności pogody w Polsce na rolnictwo, transport i turystykę; 9. charakteryzuje środowisko przyrodnicze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód; 10. opisuje walory przyrodnicze Wisły i Odry, charakteryzuje systemy rzeczne obu tych rzek oraz porównuje je z wybranymi systemami rzeczными w Europie; 11. wyróżnia najważniejsze cechy gleby brunatnej, bielicowej, czarnoziem, mady i rędziny, wskazuje ich rozmieszczenie na mapie Polski oraz ocenia przydatność rolniczą; 12. rozróżnia rodzaje lasów w Polsce (na podstawie filmu, ilustracji lub w terenie) oraz wyjaśnia różnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości Polski; 13. wymienia formy ochrony przyrody w Polsce, wskazuje na mapie parki narodowe oraz podaje przykłady rezerwatów przyrody, parków krajozabrazowych i pomników przyrody występujących na obszarze własnego regionu; 14. podaje argumenty za koniecznością zachowania walorów dziedzictwa przyrodniczego; 15. wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych surowców mineralnych Polski oraz omawia ich znaczenie gospodarcze; 16. przyjmuje postawę współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego Polski.

5. Uzasadnienie zmian w formie zapisu podstawy programowej

Istotnym założeniem formy zapisu podstawy programowej jest z jednej strony ekspozycja treści stanowiących najważniejsze elementy poznania, a z drugiej przyporządkowanie im najważniejszych umiejętności tak, aby tworzyły spójną strukturę wiedzy geograficznej. Na uwagę zasługuje uszczegółowienie treści kształcenia i doprecyzowanie wymagań zgodnie z oczekiwaniami nauczycieli wyrażonymi w trakcie debat i konsultacji. Pomimo wzrostu liczby wymagań nie ma zagrożenia brakiem czasu na ich realizację – pojedynczy punkt wymagań szczegółowych nie zawsze oznacza, że należy przeznaczyć na jego realizację pełną godzinę lekcyjną. Zestawienie najważniejszych treści, przy określonej rezerwie czasowej, powinno sprzyjać większej samodzielności nauczyciela w doborze tematyki zajęć.

W tak zwanym okresie przejściowym, ze względu na różnice programowe oraz inny zakres treści geograficznych realizowanych dotychczas w ramach przyrody, nie jest przewidywany egzamin zewnętrzny z geografii po szkole podstawowej. Taki egzamin zostanie zaproponowany jako jeden z egzaminów do wyboru od roku szkolnego 2021/2022 – uczniom, którzy przeszli pełny cykl kształcenia geograficznego według nowej podstawy programowej.

Warto zwrócić uwagę, że w czasie trwania okresu przejściowego umiejętność określania współrzędnych geograficznych powinna być przedmiotem ćwiczeń nie tylko na początku klasy siódmej (przy omawianiu geografii Polski), ale również w klasie ósmej (w trakcie poznawania geografii regionalnej świata).

Korzystne byłoby stosowanie oceniania kształtującego, dostarczającego uczniowi i nauczycielowi informacji zwrotnych o dokonanych postępach: zakresie posiadanej wiedzy, opanowanych umiejętnościach, pozwalających modyfikować proces kształcenia w taki sposób, aby był bardziej efektywny oraz adekwatny do możliwości i potrzeb ucznia.

Zarówno na etapie tworzenia programów kształcenia, opracowania podręczników oraz materiałów pomocniczych dla ucznia i nauczyciela, doboru metod i środków dydaktycznych, jak również oceniania ucznia respektowana powinna być współczesna wiedza z zakresu psychologii poznania, psychologii rozwojowej, pedagogiki oraz dydaktyki geografii. Zaleca się systematyczne doskonalenie warsztatu nauczycielskiego, w tym korzystanie z publikacji na łamach czasopism o tematyce geograficzno-edukacyjnej oraz materiałów zamieszczonych na stronie internetowej Komisji Edukacji Geograficznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

Pomimo, że nowa podstawa programowa kontynuuje najlepsze tradycje edukacji geograficznej, to jednak nie stanowi ona prostego przełożenia zakładanych dotychczas celów i treści kształcenia na zmienioną strukturę systemu szkolnego. Modyfikacje zapisów są na tyle istotne, że wnoszą do kształcenia geograficznego nową jakość. Polega ona głównie na zbliżeniu geografii szkolnej do praktyki, zwiększeniu możliwości wykorzystania w życiu codziennym zdobywanych w szkole wiedzy i umiejętności oraz wzmocnieniu efektów kształcenia związanych z rozumieniem powiązań i interakcji między różnymi

elementami przestrzeni geograficznej, a także rozwijaniu umiejętności pogłębionej analizy problemów występujących w środowisku geograficznym – w tym szczególnie w środowisku najbliższej okolicy szkoły, regionu, Polski. Realizacja zakładanych celów ma odbywać się nie poprzez przekaz abstrakcyjnej, uogólnionej wiedzy, ale poprzez poznawanie konkretnych przykładów, pogładowe studia przypadku oraz obserwacje w terenie. Nowa jakość związana jest także z dążeniem do lepszego wykorzystania walorów wychowawczych geografii poprzez położenie większego nacisku na kształtowanie postaw, rozwój zainteresowań geograficznych i pasji poznawczej u uczniów.

Ze względu na szeroki zakres przedmiotu badań geografii jako nauki, nauczyciele, a także badacze reprezentujący poszczególne subdyscypliny geografii, mogą mieć wrażenie, że w podstawie brakuje niektórych treści. Rzeczywiście, w przyjętej podstawie programowej zmierzono się z trudnym zadaniem wyboru tego, co najistotniejsze – w taki sposób, aby zbytne obciążenie nauczycieli i uczniów „przeładowanymi” treściami nie przyniosło skutku odwrotnego do zamierzonego – zamiast podnosić poziom edukacji geograficznej prowadziło do jego obniżenia. Z drugiej strony trzeba wziąć pod uwagę, że nawet najbardziej doskonałe zapisy podstawy programowej nie spowodują automatycznie wzrostu poziomu edukacji geograficznej. Niezmiernie ważne jest zrozumienie nowych idei i celów edukacji geograficznej oraz chęć ich wdrożenia do praktyki szkolnej przez kompetentnych nauczycieli, którzy podejmą się trudnego wyzwania zmiany roli, jakości i rangi kształcenia geograficznego.

**Dobra
Szkoła**

www.reformaedukacji.men.gov.pl

www.ore.edu.pl